

Z červené knihy měkkýšů – kružník severní a rybniční hospodářství

Vojen Ložek

V červené knize se tentokrát opět vracíme k obyvatelům vod, neboť právě ti jsou ohroženi nejrůznějšími způsoby – nejen znečištěním nebo ničením vodních stanovišť. Příkladem může být drobný příslušník čeledi okružákovitých (*Planorbidae*), kružník severní – *Gyraulus acronicus* (Férussac 1807).

Jeho terčovitá ulita má pravidelně prohnutý kotouč a méně pravidelně miskovitý spodek. Ve srovnání s jinými druhy rodu má poměrně silné pevné stěny žlutavě až narudle rohové barvy. Povrch má jemné radiální rýhy, které vždy převažují nad rýhami spirálními, většinou jen naznačenými nebo i chybějícími. Závitů je 4 1/2, jsou silně klenuté, rychle a pravidelně rostou, často mají naznačen obvodový kýl. Poslední bývá jen mírně stlačený a před ústím není nápadně rozšířený, takže je jen asi 2x širší než předposlední; často poněkud sestupuje dolů. Ústí je příčně eliptické, patrem jen mírně vykrojené; ostré rovné obústí je většinou bez pysku s naznačeným patrovým návalkem. Výška 1,8–2,0 mm, šířka 6,0–8,0 mm.

Jde o druh značně proměnlivý, především podle rázu obývaných vod. Kolísají především rozměry, spirální linie jsou někdy výraznější, jindy nezřetelné, nikdy však nevystupují jako mázdřité lišty. Naše populace mají obvykle vyvinut obvodový kýl. Tvarem a rozměry se *G. acronicus* velmi podobá kružníku bělavému (*G. albus* (Müller)), který patří mezi naše nejběžnější okružáky a obvykle žije i na stejných stanovištích. Má však tenčí stěny světleji žlutavě nebo bělo- až zelenošedé barvy a na povrchu výrazné spirální linie, které obvykle převažují nad příčným rýhováním a často vystupují v podobě jemných mázdřitých lišt, takže povrch se zdá být jako krátce štětinatý. Rovněž výška ulity je menší (1,3–1,9 mm) a poslední závit před ústím nápadně rozšířený, tj. více než 2x tak široký než předposlední. Podobný je i mnohem vzácnější *G. laevis* (Alder), který je však ještě plošší (v. 1,3–1,5 mm) a má lesklý povrch bez spirálních linií. U nás velmi vzácný *G. rossmaessleri* (Auerswald), známý jen z Ostravska, donedávna považo-

vaný za rasu *G. acronicus*, má okrouhlejší ústí s výrazným bělavým pyskem.

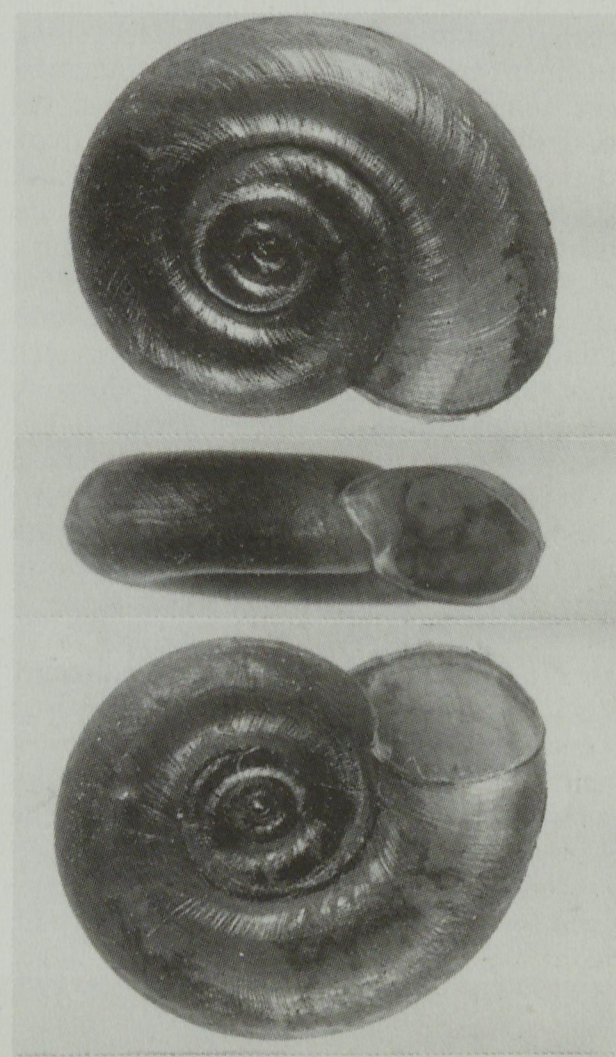
Údaje o výskytu kružníka severního na našem území mají zajímavou historii, která souvisí s nejasnou systematikou rodu *Gyraulus* v minulosti. Již v klasickém díle Josefa Uličného (1892–95) o českých měkkýších najdeme údaje, které se podle popisů zřetelně vztahují k tomuto druhu. Jde o „*Planorbis stelmachaetius* Bgt.” od Deštné u Soběslavi a patrně i o „*Pl. lemnicatus* Htm.” ze Žirovnice u Počátek. Rovněž „*Pl. limophilus* West.” uvedený v doplňcích z Nakří u Netolic by podle popisu mohl představovat *G. acronicus*, i když v odlišné formě, než je uváděna od Deštné a Žirovnice. Tyto údaje však nebyly blíže revidovány, již z toho důvodu, že dokladové exempláře jsou dnes většinou nezvěstné.

Ověřené nálezy proto pocházejí až z období po II. světové válce. J. Brabenec zjistil kružníka severního v lučních příkopcích u Dolního Rychnova u Sokolova, ve sbírce Národního muzea byl identifikován ve sběru J. Petrboka od Mladé Vožice. Koncem padesátých a během šedesátých let přibyla nová naleziště v jižních Čechách, zejména v širší oblasti Třebońska, kde se vyskytuje vesměs v rybnících (St. Vdovec, Holná, Kačležský r. atd.). Zde se ovšem nacházejí i zvláštní formy, které sice mají typickou strukturu povrchu, ale rozšířený a zploštělý poslední závit. Několik málo výskytů zjistili J. Brabenec a I. Flasar v severních Čechách (Podkrušnohoří), na Slovensku byl *G. acronicus* nalezen na Záhoří. Četnější nálezy na Třeboňsku nepřímo potvrzují již zmíněné údaje J. Uličného.

Kružník severní, jak ukazuje již jeho český název, má těžiště areálu na severu Eurasie a žije i v Severní Americe, takže je prvkem holarktickým. Jeho místní areál ve střední Evropě lze označit jako boreoalpínský. Žije v jezerech a říčních ramenech, náhradními stanovišti jsou rybníky, což se týká z velké části našich výskytů. U nás si vybírá vody v chladnějších oblastech. Rozmezí pH se uvádí 6,8–9,25. Je zajímavé, že u nás se vyhýbá úživným nížinám, např. Polabí. Určitou výjimku před-

stavuje Záhorie, kde však žije ve specifických podmínkách Záhorského boru spolu s jinými podobnými relikty. Jeho reliktní povahu dosvědčují i četné nálezy v glaciálních uloženinách, a to i v teplých vápnitých nížinách, např. ve slovenském Podunají.

Z uvedeného je zřejmé, že jde o poměrně vzácný reliktní druh, takže otázka jeho ohrožení je nasnadě. Přirozených stanovišť má u nás jen málo, navíc vesměs ohrožených buď melioracemi a zavážením, nebo i přirozeným zazemňováním. Zbývají tedy rybníky, ale ty se dnes většinou hnojí a vyhrnují, čímž se podstatně mění jejich sta-

Kružník severní, *Gyraulus acronicus* od Dolního Rychnova u Sokolova (měřítko v mm). Foto J. Brabenec

novištní podmínky ve srovnání s dobou, kdy u nás byla zjištěna většina výskytů kružníka severního. Jeho reakce na tyto zásahy zůstává zatím otevřenou otázkou, nehledě k možnosti objevu dalších výskytů v menších neobhospodařovaných vodách, především v jižních Čechách. Nicméně dnešní způsob rybničního hospodářství představuje pro tento druh vážné ohrožení a bylo by proto vhodné sledovat, zda nenalešel útočiště v některých nových nádržích, např. na Lipně.

Vážení čtenáři!

Časopis Živa, jak ho z posledních let znáte, má kvalitní polygrafickou úpravu, celkově dosáhl dobré úrovně. Klade však značné nároky na vydavatele, který je nucen řešit stále nové a tíživější finanční otázky.

Proto od tohoto čísla dochází ke zvýšení ceny výtisků ve volném – stánkovém – prodeji, a to na 19 Kčs. Zároveň bylo rozhodnuto o vypuštění křídových příloh. **Za cenu 12 Kčs za 1 výtisk si však ŽIVU můžete stále v redakci časopisu objednat!**

Jsmo si vědomi, že tato nepopulární úsporná opatření Vás, čtenáře, těší stejně jako nás, ale věříme, že je přijmete s pochopením. Vydávání časopisu totiž musí být i nadále subvencováno a můžeme si jen přát, aby se finanční podpora podařilo zajistit i v budoucnu.

Redakce